

УДК 908(477.46) «1941/2001»

М. І. Бушин

**АВТОРСЬКИЙ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ
РЕГІОНАЛЬНИЙ ПРОЕКТ – СЕРІЯ КНИГ
«ЧЕРКАСЬКИЙ КРАЙ В ОСОБАХ. 1941 – 2001»**

Проаналізовано виконання авторського регіонального історико-краєзнавчого проекту «Черкаський край в особах 1941–2001» та його презентацію широкій громадськості.

Ключові слова: Черкащина, краєзнавство, біографістика.

Персоналізація історії, її, так би мовити, «олюднення» є важливим та перспективним напрямом розвитку історичної науки. Досліджуючи історію України, зокрема Черкащини, автор статті неодноразово стикався з проблемою недостатньої інформації про тих, хто безпосередньо виборював перемогу у війні, розбудовував країну, самим своїм життєвим прикладом виховував молоде покоління. Саме браком узагальненої та систематизованої інформації про видатних черкащан була покликана до життя ідея історико-краєзнавчого регіонального проекту, започаткованого на кафедрі історії України та суспільних дисциплін за ініціативою М. І. Бушина.

Метою статті є аналіз процесу започаткування та втілення в життя історико-краєзнавчого регіонального проекту «Черкаський край в особах 1941 – 2001».

Маючи досвід досліджень у галузі біографістики, займаючись дослідженням історії Черкащини, колектив кафедри історії України та суспільних дисциплін Черкаського державного технологічного університету, яку автор статті очолював більше десяти років, у 2001 році започаткував серію «Черкаський край в особах. 1941 – 2001». Остаточно ця ідея оформилася після X Всеукраїнської наукової конференції з історичного краєзнавства «Історія міст і сіл України в контексті регіональних досліджень», яка відбулася у місті Донецьк 28–29 вересня 2001 року, та була втілена в життя.

На цій конференції голова Всеукраїнської спілки краєзнавців, академік НАН України Петро Тимофійович Тронько підкреслював, що після виходу в світ останнього 26-го тому «Історія міст і сіл Української РСР. Кримська область» минуло 25 років. За цей час у нашій країні відбулися величезні зміни. В Україні з метою підтримки і розвитку краєзнавчого руху Указом Президента України від 23 січня 2001 року «Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху» Кабінету Міністрів України доручено «розробити і затвердити програму розвитку краєзнавчого руху в Україні до 2010 року, визначивши, зокрема, заходи з відзначення у 2001 році 75-річчя Всеукраїнської спілки краєзнавців».

Іншим документом – Розпорядженням Президента України від 19 жовтня 2000 року «Про забезпечення комплексного розвитку малих міст України» –

Кабінету Міністрів України було доручено забезпечити підготовку і видання енциклопедичного багатотомного збірника «Історія міст і сіл» у новій редакції. Проаналізувавши виступ Петра Тимофійовича Тронька, зосередивши увагу на Указі Президента України щодо розвитку краєзнавчого руху в нашій державі, члени кафедри дійшли висновку, що не повинні бути осторонь цих державницьких заходів і мають обов'язково докласти всіх зусиль для втілення в життя цих важливих документів.

Так виникла ідея започаткувати регіональний історико-краєзнавчий проєкт «Черкаський край в особах 1941 – 2001», присвятивши його 10-й річниці незалежності України. Нині, коли вже побачили світ перші книги цієї серії, навіть критики цієї колосальної роботи, яку проводить наша команда істориків, погоджуються, що це дійсно потрібна справа, адже серія – це писемний пам'ятник людям, які своїм умінням і досвідом розбудовували та продовжують розбудовувати нашу рідну Україну.

Головний задум серії – спробувати відтворити політичні, а ще більшою мірою психологічні портрети людей у роки Другої світової війни, повоєнний період та сьогодення.

Біографічні дані спресовані у кілька рядків, але за кожним із них – людські життя, яскраві й талановиті, нерідко безжалісно обірвані в розквіті сил. Ці люди для нас назавжди залишаться молодими, чистими душею, сильними духом, красивими у вчинках. Адже пам'ять – частина духовного життя народу, його найсвятіша істина. Той, хто це пам'ятає, – сильніший, бо він озброєний досвідом минулого.

Серія «Черкаський край в особах. 1941 – 2001» складається з окремих книг, кожна з яких присвячена окремому району або місту. Серія розпочинається з 1941 року, трагічної сторінки в житті нашого народу – Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр. Ця сторінка є однією з найбільш трагічних і водночас славетних подій ХХ століття. Боротьба з нацистськими загарбниками, які несли світовій цивілізації тотальне винищення цілих народів, призвела до загибелі значної кількості людей. Називається загальна цифра громадян СРСР, які загинули протягом 1941 – 1945 рр., – 27 млн осіб [1, с. 548]. Між тим, у російських публікаціях відсутня загальна оцінка втрат народу України у війні. В українській історіографії радянської доби відсутня єдність в оцінюванні людських втрат УРСР у роки війни. В різних публікаціях наводилися різні дані: у деяких – 5 млн загиблих громадян республіки, у звіті Академії медичних наук КРСР, опублікованому відразу після війни, наводилася інша цифра – 6 млн осіб [1, с. 549]. Сучасні дослідники називають цифру в 10 млн. Окремо варто згадати, що на примусових роботах у Німеччині загинуло 2 164 313 осіб, які були вивезені з території СРСР, з них не менше мільйона – вихідці з українських земель [1, с. 552]. Понад 28 тисяч братських і одиноких могил, більш ніж 50 тисяч пам'ятників і обелісків по всій Україні – це свідчення того, якою дорогою ціною були завойовані свобода і довгождана перемога [2, с. 3–4].

Отже, відкривається серія статей про Велику Вітчизняну війну, що містить загальні відомості про район чи місто, розповідає про внесок його жите-

лів у велику Перемогу. У кожній книзі серії вміщено сторінки з Книги Пам'яті України, де розповідається про те, яке варварство чинила Німеччина у Шевченковому краї.

Серія розпочинається розповіддю про Героїв Радянського Союзу, уродженців району, а також тих, які мешкали і мешкають на його території. Вони у молоді роки кували Перемогу над німецько-фашистськими загарбниками. Багато синів і дочок нашого народу заради своєї Батьківщини віддали в цій війні найдорожче – своє життя, подвиги, здійснені нашими воїнами, зробили їх героями, а всенародна пам'ять – безсмертними.

У важкі для українського народу післявоєнні роки наші люди робили все для того, щоб підняти країну з розрухи, спричиненої війною. Це була героїчна сторінка в історії нашого народу. У серії розповідається також і про інших героїв – Героїв Соціалістичної Праці – людей, яким у повсякденному житті завжди були притаманні патріотизм, любов до людей і власного народу.

Окремим розділом у серії виділено біографії особистостей, які нагороджені орденом Леніна. Певні сучасні політичні сили ставлять нам сьогодні це в докір, на їх думку, ми пропагуємо ідола більшовизму. Проте ми хочемо, насамперед, зазначити, що це славна і героїчна історія, де велику роль відіграла праця в ім'я добробуту людини. Це був подвиг в ім'я праці, оскільки, щоб отримати орден Леніна, необхідно було самовіддано і наполегливо працювати.

Особливе місце у серії відводиться людям, яким присвоєно почесні звання. Це заслужені вчителі, будівельники, художники, архітектори, агрономи, садівники, працівники сільського господарства, культури, охорони здоров'я, сфери послуг тощо.

Чільне місце в серії книг займають матеріали про керівників, організаторів, господарів, а також про вчених і письменників.

Працюючи над збиранням матеріалів для серії «Черкаський край в особах. 1941 – 2001», автори спиралися на першоджерела, матеріали були почерпнуті із фондів Черкаського обласного та районних архівів, краєзнавчих музеїв обласного та районного масштабів. У виданні також використано спогади та свідчення про видатних персоналій їх рідних, близьких та колег. Також були залучені художньо-публіцистичні матеріали з періодичних, художніх та наукових видань.

У кожній книзі подано іменний покажчик і покажчик по розділах.

Цей проект – перша спроба просто показати людей, які своєю працею, досвідом та інтелектом робили та продовжують робити чимало корисного для нашої держави і, зокрема, для хліборобської Черкащини.

Рецензентом цієї серії книг виступив академік Національної Академії наук України, голова Всеукраїнської спілки краєзнавців, Герой України Петро Тимофійович Тронько.

На сьогодні вже вийшли друком книги із згаданої серії, що присвячені видатним людям таких регіонів Черкащини, як Лисянщина (автор – д.і.н. Бушин М. І.), Чигиринщина (автори – д.і.н. Бушин М. І., д.і.н. Лазуренко В. М.), Золотоніщина та м. Золотоноша (автори – д.і.н. Бушин М. І., Ілляшен-

ко Ю. Ю.), Корсунщина (автори – д.і.н. Бушин М. І., д.і.н. Лазуренко В. М., Стрижах Є. М.), Маньківщина (автори – д.і.н. Бушин М. І., к.і.н. Вовкотруб Ю. М.), Драбівщина (автори – д.і.н. Бушин М. І., Лисенко А. І.), Кам'янщина (автори – д.і.н. Бушин М. І., Кукса Н. Г., Шамрай О. Г.). три книги по місту Черкаси (автори – д.і.н. Бушин М. І., Єрмолов Є. П.), Монастирищина (автори – д.і.н. Бушин М. І., Бойко Л. О., Волошенко І. І.), Христинівщина (автори – д.і.н. Бушин М. І., Ряба Ю. О.).

А книги цієї серії, присвячені видатним особам міста Канів (автори – д.і.н. Бушин М. І., к.і.н. Тихоненко Ю. М.) та Канівщини (автори – д.і.н. Бушин М. І., к.і.н. Тихоненко Ю. М.) знаходяться в стадії завершення.

У кожній книзі серії вміщено сторінки з книги Пам'яті України, де розповідається про те, яке варварство принесла «цивілізована» Німеччина у Шевченків край. І стосується вона кожного району окремо.

Передмову до перших семи книг серії написав відомий на Черкащині краєзнавець, кандидат історичних наук, голова правління Черкаської обласної організації Національної спілки краєзнавців України Василь Миколайович Мельниченко. Він, зокрема, зазначав, що створення життєписів відомих уродженців Черкаського краю, популяризація їх життя і діяльності набуває сьогодні особливого значення у громадянському вихованні підростаючого покоління. Адже життєвий шлях кожного з них є реальним, а не абстрактно-теоретичним прикладом громадянина, уособлюючого такі риси, як патріотизм, відданість і чесність у служінні своєму народові. Тому позитивний образ земляка – взірця для наслідування молодим поколінням громадян української держави – має перебувати в центрі уваги краєзнавців. У далекому і близькому минулому, в кожному місті та селі нашого краю завжди були і є люди з високою відповідальністю за долю своєї Вітчизни, для яких завжди найвищим покликанням була турбота про благо народу, готовність відстоювати його інтереси. Слід не обмежуватися дослідженням біографій лише масштабних постатей, уродженців Черкащини, а шукати і висвітлювати життєвий шлях менш відомих, нерідко незаслужено забутих земляків, які багато зробили для нашої держави. Це стосується і сучасників, які чесно трудяться, проявляють ініціативу і безкорисливість, роблять вагомий внесок у становлення й утвердження України як правової, демократичної, соціальної держави.

21 лютого 2002 року в приміщенні Лисянської районної державної адміністрації відбулася презентація першої книги з серії «Черкаський край в особах. 1941 – 2001», присвяченої славетним людям Лисянщини.

Під час презентації схвально висловились у своїх виступах щодо започаткованої автором статті серії книг відомі вчені, краєзнавці, керівники місцевої адміністрації. Серед них – доктор історичних наук, професор, директор Науково-дослідного інституту селянства України НАН України та Черкаського державного університету імені Богдана Хмельницького Анатолій Георгійович Морозов; кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Національної академії внутрішніх справ України Володимир Михайлович Щербатюк; кандидат історичних наук, доцент кафедри гуманітарних та соціально-

економічних дисциплін Черкаського інституту пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля МНС України Чубіна Тетяна Дмитрівна; кандидат історичних наук, викладач кафедри історії України Черкаського державного технологічного університету Мащенко Ірина Юріївна; аспірант кафедри історії України Національного університету імені Тараса Шевченка Беззубець О. В., аспірант кафедри історії України Черкаського державного технологічного університету, уродженець села Бужанки Лисянського району Вовкотруб Юрій Миколайович та інші.

Після презентації першої книги із серії «Черкаський край в особах. 1941 – 2001. Лисянщина» за дослідження, вивчення та плідну краєзнавчо-музейну роботу, популяризацію історії Лисянщини Миколі Івановичу Бушину було вручено Диплом про присудження за 2002 рік Лисянської районної краєзнавчої премії імені професора Іллі Гавриловича Шульги. В урочистих умовах премію вручив співголова районної конкурсної комісії, начальник відділу культури Лисянської райдержадміністрації Василь Петрович Костенко.

Аналізуючи другу книгу із зазначеної серії, Василь Миколайович Мельниченко зазначав, що ґрунтовне видання відомого науковця, доктора історичних наук, професора М. І. Бушина і молодшої дослідниці Ю. Ю. Ілляшенко «Черкаський край в особах. 1941 – 2001. Золотоніщина», яке пропонується читачам, присвячене людям одного з куточків Черкаського краю – Золотоніщини. Втілюючи свій давній задум про створення своєрідного літопису районів Черкащини в особах, автори здійснили велику за обсягом пошуково-дослідницьку роботу щодо збирання матеріалів про людей, які в різний час жили і самовіддано трудилися на благодатній золотоніській землі, мужньо боронили її від ворога.

Позитивним є те, що авторам вдалося розшукати і включити до видання біографічні відомості про людей, досі не відомих широкому загалу. Працюючи над книгою, автори, не вдаючись до звичних схем, намагалися якомога повніше представити в ній усі верстви населення краю – воїнів, трудівників, керівників, вчених, письменників... Як тих, хто тут народився, так і тих, хто пізніше пов'язав із Золотоніщиною свою долю, усіх, хто вважає її своєю «малою батьківщиною». Хронологічні рамки енциклопедичного видання, які охоплюють середину і другу половину ХХ століття, дали можливість через біографії людей показати особливості життя Золотоніщини в цей складний і динамічний період нашої історії.

Насиченість фактами, нестандартність викладу роблять книжку М. І. Бушина і Ю. Ю. Ілляшенко цікавою для читачів, і, безумовно, книжка сприятиме розширенню їх знань про рідний край, виховуватиме у них повагу до власної історії без поділу її на «правильну» і «неправильну», формуватиме високі громадянські якості [3, с. 3].

Представляючи читачеві третю книгу серії, яка присвячена Чигиринщині, В. М. Мельниченко акцентував увагу на тому, що рецензоване видання є, безумовно, корисним і потрібним краєзнавчим виданням, яке має не тільки пізнавальне, а й виховне значення. Його автори – М. І. Бушин і його колега

В. М. Лазуренко (уродженець села Суботів) – провели велику за обсягом науково-дослідницьку роботу, зібравши й опрацювавши велику кількість матеріалів, значна частина яких досі була невідома широкому загалу. Насиченість фактичним матеріалом, оригінальність викладу роблять книжку привабливою для читачів і, безумовно, книжка сприятиме розширенню їхніх знань про рідний край і його людей, виховуватиме повагу до власної історії, формуватиме високі громадянські якості [4, с. 3].

24 серпня 2003 року в місті Чигирин відбулась презентація книги «Черкаський край в особах. 1941 – 2001. Чигиринщина». Ось як про це написала 29 серпня 2003 року обласна громадсько-політична газета «Земля Черкаська»: «В день 12-ї річниці незалежності України в давній козацькій столиці України – місті Чигирині – на центральному стадіоні Чигиринського району відбулась презентація книжки «Черкаський край в особах. 1941 – 2001. Чигиринщина», авторами якої є викладачі Черкаського державного технологічного університету доктор історичних наук, професор Микола Іванович Бушин і кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Валентин Миколайович Лазуренко (до речі, уродженець села Суботіва цього району). Голова Чигиринської райдержадміністрації Олексій Григорович Лавриненко та голова районної ради Василь Васильович Жовтенко, за фінансової підтримки яких і побачила світ ця книжка, сердечно подякували авторам книги за це, безумовно корисне і потрібне краєзнавче видання, яке має не тільки пізнавальне, а й виховне значення.

Відрадно, що це вже третє видання із серії «Черкаський край в особах», яку в рік 10-ї річниці незалежності України започаткував професор М. І. Бушин і яка присвячена 50-річчю утворення Черкаської області. Перші книги з цієї серії, присвячені славетним людям Лисянщини та Золотоніщини, вже побачили світ.

Хочеться сподіватися, що це благородне починання знайде розуміння і підтримку у всіх містах і районах славної своїми людьми Черкащини» [5].

Плідним став для творчої групи професора Миколи Бушииа 2003 рік. Адже в цей рік, окрім книг про славетних людей Золотоніщини та Чигиринщини, світ побачила і книга, присвячена історичній Корсунщині. Представляючи читачам четверту книгу серії «Черкаський край в особах. 1941 – 2001», Василь Мельниченко справедливо відзначив, що, реалізуючи свій давній задум про створення своєрідного літопису Корсунщини в особах, автори цієї книжки (М. Бушин, В. Лазуренко та Є. Стрижак) виконали велику за обсягом пошуково-дослідницьку роботу щодо виявлення і узагальнення матеріалів про людей, які в різний час жили і самовіддано трудилися на благо рідного краю, мужньо захищали його від ворога. Авторам вдалося розшукати і внести до видання чимало біографічних відомостей про людей, досі не відомих широкому загалу. Працюючи над книгою, автори, не вдаючись до звичного схематизму, намагалися якомога повніше представити в ній усі верстви населення – воїнів, трудівників, керівників, митців, вчених... Як тих, хто народився на Корсунщині, так і тих, хто в різний час пов'язав з краєм свою долю, усіх, для кого Кор-

сунщина стала малою батьківщиною. Хронологічні рамки цієї енциклопедичної праці дають можливість через біографії окремих людей розкрити життєвця Корсунщини в складний і динамічний період нашої історії.

Відродно, що це видання – не епізодичне явище. Ним продовжується науково-популярна краєзнавча серія «Черкаський край в особах», робота над якою ведеться в багатьох містах і районах. Це починання має знайти розуміння і підтримку в усіх містах і регіонах славної своїми людьми Черкаської області [6].

Автори започаткованої серії прагнули бути абсолютно щирими і правдивими в усьому і сподіваються, що це буде гідно оцінено читачами. Перекоаний, що серія «Черкаський край в особах. 1941 – 2001» служитиме благородній справі виховання рідного народу і, особливо, підростаючого покоління нашої незалежної процвітаючої України.

Список використаних джерел

1. Безсмертя. Книга Пам'яті України. 1941 – 1945. – К. : Пошуково-видавниче агентство «Книга Пам'яті України», 2000. – 912 с.
2. Тронько П. Т. Історія міст і сіл України в контексті регіональних досліджень. Досвід, проблеми, перспективи / П. Т. Тронько. – 2001.
3. Бушин М. І. Черкаський край в особах 1941 – 2001. Золотоніщина / М. І. Бушин, Ю. Ю. Ілляшенко. – Черкаси : Відлуння-Плюс, 2003. – 336 с.: фото. – (Серія : Черкаський край в особах ; кн. 2).
4. Бушин М. І. Черкаський край в особах. 1941 – 2001. Чигиринщина / М. І. Бушин, В. М. Лазуренко. – Черкаси : Відлуння-Плюс, 2003. – 304 с.: рис. – (Серія : Черкаський край в особах ; кн. 3).
5. «Земля Черкаська». – 2003 р. – 29 серпня.
6. Черкаський край в особах. 1941 – 2001. Корсунщина / М. І. Бушин [та ін.]. – Черкаси : Черкаський ЦНТЕІ, 2003. – 400 с.: іл.
7. Бушин М. І. Черкаський край в особах. 1941 – 2001. Лисянщина / М. І. Бушин. – Черкаси : Відлуння-плюс, 2002. – 352 с.: іл. – (Серія : Черкаський край в особах ; кн. 1).
8. Бушин М. І. Черкаський край в особах. 1941 – 2001. Місто Золотоноша / М. І. Бушин, Ю. Ю. Ілляшенко. – Черкаси : Відлуння-Плюс, 2003. – 208 с.: іл. – (Серія : Черкаський край в особах ; кн. 4).
9. Бушин М. І. Черкаський край в особах. 1941 – 2001. Монастирищина / М. І. Бушин, О. О. Бойко, І. І. Волошенко. – Черкаси : ЦНТЕІ, 2005. – 530 с. – (Серія : Черкаський край в особах ; кн. 12).
10. Бушин М. І. Черкаський край в особах. 1941 – 2001. Христинівщина / М. І. Бушин, Ю. О. Ряба. – Черкаси : видавець ФОП Гордієнко Є. І., 2016. – 605 с. – (Серія : Черкаський край в особах ; кн. 13).

References

1. Bezsmertia. Knyha Pam'iaty Ukrainy. 1941 – 1945. – K. : Poshukovo-vydavnyche ahentstvo „Knyha Pam'iaty Ukrainy”, 2000. – 912 s.

2. Tronko P. T. Istoriiia mist i sip Ukrainy v konteksti rehionalnykh doslidzhen. Dosvid, problemy, perspektyvy / P. T. Tronko. – 2001.
3. Bushyn M. I. Cherkaskyi krai v osobakh. 1941 – 2001 Zolotonishchyna / M. I. Bushyn, Iu. Iu. Illiashenko. – Cherkasy : Vidlunnia-Plius, 2003. – 336 s.: foto. – (Seriiia : Cherkaskyi krai v osobakh ; kn. 2).
4. Bushyn M. I. Cherkaskyi krai v osobakh. 1941 – 2001. Chyhyrynshchyna / M. I. Bushyn, V. M. Lazurenko. – Cherkasy : Vidlunnia-Plius, 2003. – 304 s.: rys. – (Seriiia : Cherkaskyi krai v osobakh ; kn. 3).
5. «Zemlia Cherkaska». – 2003 r. – 29 serpnia.
6. Cherkaskyi krai v osobakh. 1941 – 2001. Korsunshchyna / M. I. Bushyn [ta in.]. – Cherkasy : Cherkaskyi TsNTEI, 2003. – 400 s.: il.
7. Bushyn M. I. Cherkaskyi krai v osobakh. 1941 – 2001. Lysianshchyna / M. I. Bushyn. – Cherkasy : Vidlunnia-plius, 2002. – 352 s.: il. – (Seriiia : Cherkaskyi krai v osobakh ; kn. 1).
8. Bushyn M. I. Cherkaskyi krai v osobakh. 1941 – 2001. Misto Zolotonosha / M. I. Bushyn, Iu. Iu. Illiashenko. – Cherkasy : Vidlunnia-Plius, 2003. – 208 s.: il. – (Seriiia : Cherkaskyi krai v osobakh ; kn. 4).
9. Bushyn M. I. Cherkaskyi krai v osobakh. 1941 – 2001. Monastyryshchyna / M. I. Bushyn, O. O Boiko., I. I. Voloshenko. – Cherkasy : TsNTEI, 2005. – 530 s. – (Seriiia : Cherkaskyi krai v osobakh ; kn. 12).
10. Bushyn M. I. Cherkaskyi krai v osobakh. 1941 – 2001. Khrystynivshchyna / M. I. Bushyn, Iu. O. Riaba. – Cherkasy: vydavets FOP Hordiienko Ie. I., 2016. – 605 s. – (Seriiia : Cherkaskyi krai v osobakh ; kn. 13).

Стаття надійшла до редакції 25.01.2017 р.

Н. И. Бушин

**АВТОРСКИЙ ИСТОРИКО-КРАЕВЕДЧЕСКИЙ
РЕГИОНАЛЬНЫЙ ПРОЕКТ – СЕРИЯ КНИГ
«ЧЕРКАССКИЙ КРАЙ В ЛИЦАХ. 1941 – 2001»**

Проанализированы выполнение авторского регионального историко-краеведческого проекта «Черкасский край в лицах. 1941 – 2001» и его презентация широкой общественности.

Ключевые слова: Черкащина, краеведение, биографистика.

N. Bushin

**THE AUTHOR'S LOCAL HISTORY REGIONAL PROJECT –
A SERIES OF BOOKS "CHERKASY REGION IN PERSONS. 1941 – 2001"**

The implementation of the author's local history regional project "Cherkasy region in persons. 1941 – 2001" and its presentation to the public are analyzed.

Key words: Cherkasy region, local history, biographical science.